ژیان رۆمان نییە، وەزیفەی حەوتەمی زمان یان.. "کێ رۆڵان بارتی کوشت".. خوێندنەوەی عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

زمان هەموو شتێ ناڵێت، جەستە قسان دەکات، شتەکان قسان دەکەن، مێژوو قسان دەکات، توانا فەردی و کۆمەڵایەتییەکان قسان دەکەن، مردن و ژیان بێ پچڕان بە هەزاران جۆر قسان دەکەن، بەڵام زمان هەموو شتێ ناڵێت! لەنێوان زمان و ژیان و سیاسەتکردندا رۆمانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) یان کێ رۆڵان بارتی کوشت، بە یەکێک لە رۆمانە جیاوازەکانی سەردەمی دوای رۆمانی نوێ و گۆڤاری تیل کیل دەژمێردرێت. رۆمانووسی فەڕەنسی (لۆران بینی) نووسیوویەتی و کاری وەرگێڕانی بۆ زمانی عەرەبی لەلایەن وەرگێڕ و توێژەری مەغریبی (محەمەد جرتی) بە کراوە و لە (دەزگای ناپولی) ساڵی 2021 لە بەغداد چاپ و بڵاو کراوەتەوە.

رۆمانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) وەک دیاردەیەکی مەعریفی و رۆشنبیریی پشت بە چییەتی کردنە سەرکێشەکانی زمان دەبەستێت، هەوڵی دۆزینەوەی توانا بێکۆتاییەکانی زمان و چێژە نەبڕاوەکانی ژیان و بەرجەستەکردنی سیاسەتکردن دەدات، لە پێنج بەشدا بۆ دوای چەمکی دیموکراسییەت و چەمکی خوێنەردا دەگەڕێت و بە چنینێکی دراماتیکانە جەخت لە دنیای رۆشنبیریی و فیکری سەدەی بیستەمی فەڕەنسی و مردنی رەخنەگری گەورە (رۆڵان بارت) دەکاتەوە، کە دوای نانخواردنی لەگەڵ (فڕانسوا میتران) لە پەڕینەوەی بۆ شەقامی (مەدارس) بارهەڵگرێکی جلوبەرگشۆری لێیدەدا، کە کەسێکی (بولغاری) لێیدەخوڕێ.

یەکێک لەو پرسیارانەی کە حیکایەتەکانی ئەو رۆمانەی ئاخنیووە مردنی ئاسایی (ژیان) نییە، بەڵکو تیرۆری پلانی زمانە، بەو مانایەش تیرۆرکردنی بارت لە حیکایەتەکانی زماندا دوو خاڵ لە مەعریفەی رۆمانەکەدا زەق دەکاتەوە: یەکەم، سیخورەکانی بولغاریا. دووەم، چاوپێکەوتنی فڕانسوا میتران کە (ژاک لانگ) لە ململانێی هەڵبژاردنی نێوان راستڕەو و چەپڕەوەکان لەنێوان میتران و رۆشنبیران سازی دەکات.

بەمجۆرە رۆمانووس (ژیان، زمان، سیاسەت) دەنووسێتەوە و وەک رۆلان بارت گوتەنی دەزانێ وانەگوتنەوە جگە لە پشتگوێخستنی دەسپێکی کاری

ئەدەبی شتێکی دیکە نییە. یان بە مانایەکی دیکە رۆمانووسین جگە لە ململانەی زمان و ژیان شتێکی دیکە نییە. بە قسەکەی بارت بڕوانە: رۆمانی (وەزیفەی حەوتەمی زمان) یان کێ رۆڵان بارتی کوشت، ل13.

وەزیفەی حەوتەمی زمان

لە سەدەی بیستەمدا لە پاڵەوانبازی رزگارمان بوو و زمانمان لە شوێنی دانا، زمانە کە دەربارەی زمانەوە دەدوێ و دواجاریش هیچ شتێ لە زمان جوانتر نادۆزیتەوە. زمان سیستەمێکە لە ئاماژە لە گوزارشتکردنی بیرکردنەوە و دواتر دەشێ بە نووسین و بە تیپی ئەبجەدی کەڕ و لاڵان، فەزای رەمزی، فۆرمەکانی ئەدەب و نیشانە سەربازییەکان بەراوردی بکەین. (بڕوانە ل19).
زمانی رووداوەکانی ئەو رۆمانە لە فەزای ژیانی سیاسی و رۆشنبیریی فەڕنسا و وڵایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئیتاڵیا قسان دەکات! وەك رووخسار، مردنی بارت لە 25ی شوباتی ساڵی 1980 دەکاتە بابەتی دەرەکی و پەیامی ناوەکیش لەسەر زیندووێتی زمانی بارت و سیمیۆلۆژیا و شاردنەوەی دەستنووسی وەزیفەی حەوتەمی زمان دادەڕێژێت! دەستنووسی وەزیفەی حەوتەمی زمان تیشکەی رووداوەکانە و وەك بەڵگەی (زمانی)، بارت لە کاتی خواردنی نانی نێوەڕۆ لەگەڵ فڕانسۆ میتران (سیاسی) لەلای بووە! پرۆژەی ئەو دەستنووسە زمانەوانی رووسی (رۆمان یاکۆبسن) نووسیوویەتی.
یاکۆبسن پێشتر لە تیۆری گەیاندندا قسە لە شەش وەزیفەی زمان (1- پەیامنێر. 2- پەیاموەرگر. 3- پەیام. 4- سەرچاوەی پەیام. 5- کەناڵی گەیاندن. 6- کۆدی زمان) دەکات. لێرەدا رۆمانووسی فەڕەنسی (لۆران بینی) چەمکی (دەسەڵاتی حەقیقی، زمان بەڕێوەی دەبات، بە تایبەتی لە بارودۆخێکی دیموکراسیدا) وەك رووداو و حیکایەتی ململانەی جیاوازی و هەڵبژاردنی دیموکراسیانە لە فەڕنسا و هەمان کێد لە چنینی هەلکاری رۆمانەکەیدا بەکار دەبات. لەوێشەوە دەڵێ (پێشتر) چاخە گەورەکانی رەوانبێژی هاوئاهەنگ بووە لەگەڵ چاخەکانی کۆماری ئەتینی، رۆمانی، فەڕنسی… سوکرات، شیشرون، رۆبیسبییر… بەڵام بە دنیایەوە رەوانبێژی جۆراوجۆری زمان، پەیوەستە بە ململانەی جۆراوجۆری هەڵبژاردنەوە، لەوێشەوە وەزیفەی حەوتەمی زمان وەکو رایەخ بە هەلکارییەکانی رۆمان و هۆکارییەکانی دیموکراسییەت راخراوە. بڕوانە ل163 -162.
لە دەستنووسەکەی یاکۆبسندا وەزیفەی حەوتەمی زمان وەزیفەیەکی سیحری یان جادوییە و لە رووی سیمیۆلۆژییەوە باس لە جیاوازی نێوان (کردەی دەربڕن) و (کردەی کاریگەری) زمان دەکات، بەوەی کە کردەی گوتاری دەربڕین لە خودی خۆیدا یە و بە کارەکانی خۆی هەڵدەستێت، لە

کاتێکدا کردەی کاریگەری زمان بەرەو بەرهەمێکی دیاریکراو دەبەتەوە کە لەگەڵ گوتار یەك ناگرێتەوە. بڕوانە ل287.
بەمجۆرە سیحری زمان وەك کۆدی ناوەکی ئەو ڕۆمانە پۆلیسییە دەبێتە پرسیاری بەدواداچوونی هەر یەك لە لێکۆڵەر (ژاك بایارد) و توێژەر (سیمۆن هیرتزوگ) لەبارەی دەسەڵاتی سیاسی، سیمیۆلۆژیا و ژیان!
هەموو ئەوانەش وەك گریمانەیەکی فەڕەنسی لە: زمان هەموو شتە لەخۆ دەگرێ: بژی شۆڕشی پرۆلیتاریا، ماوییەکان فاشیین، ترۆتسکییەکان ستالینین، ژاك لاكان پۆلیسە، بادیۆ نازییە، ئاڵتوسەر بکوژە، دێڵۆز سێکسی لەگەڵ دایکی کردووە، سیزۆ سێکسی لەگەڵ من کردووە، هێگڵ قاحپەی خومەینییە، بارت خائینەکی سۆشیالیزمی چینییە… لە دانوستان و گفتوگۆی نێوان کاراکتەرەکاندا دەخاتە روو.
ئاخاوتن لە یاری تێنس دەچێ، بەڵام بێ تۆپی هەویر! چونکە زمان بنەمای هەمووانە. (ژان ئادرن) لە رووبەرووی سارتەر دەڵێ بوونگەرایی ژەهراوی بووە، بژی ڕەگەزی سێیەم. بڕوانە ل52. ئیتر دەسەڵات گرتنەدەست لەگەڵ هەر ئەکتەکی ئاخاوتن شێوەیەکی دیکەی ژیان و سیاسەت و زمان وەردەگرێ. بە دیوەکەی دیکە لە وەڵامی ئەو پرسیارانەی کە لێکۆلەر بایارد و توێژەر سیمۆن دەیخەنە روو، ئیمبرتۆ ئیکۆ دەڵێ: هەر کەسێ بێتە خاوەنی مەعریفەی وەزیفەی حەوتەمی زمان دەبێتە سەر گەورەی جیهان. ئەوە کۆدی سەرەکی ڕۆمانەکەیە!

ژیان ڕۆمان نییە

پێویستە سەرچاوەکانی گێڕانەوە بخرێتە دواوە و ونبکرێ، بەڵام ئەوە بەو مانایە نییە، کە مەدلولی حیکایەتەکانی بزر بکرێ، هەموو شتە مەدلوولی خۆی هەڵگرتووە. کەواتە گێڕانەوەی حیکایەتەکان بەو مانایە نییە، کە ژیان وەك زمان لە راڤەی بێ کۆتاییدا هەڵگرینەوە؟! چونکە ژیان زمان نییە، زەمەنی زمان زەمەنی بێکۆتایی گەشە و پێشکەوتنە بەردەوامەکانییەتی! بەڵام ژیان کورتە، ژیان هەموو ئەزموونی مرۆڤ پووچەڵ دەکاتەوە، چونکە مرۆڤ بەرەو مردن دەبات.
(مۆریس زاب) دەڵێ ڕەخنەی ئەدەبی هەڵەیەکی گەورە دەکات، کاتێ ژیان و ئەدەب تێکەڵ بەیەکتر دەکات، چونکە ژیان دیار و روونە، بەڵام ئەدەب ئاڵۆز و نادیارە، ژیان سیستەمێکی کراوەیە لە شتەکان پێکهاتووە، بەڵام ئەدەب سیستەمێکی داخراوە لە وشە پێکهاتووە. بە بڕوای من ئەو قسەیەی مۆریس زاب لەسەر (زمان) و (ژیان) بەو مانایەیە، کە چێژ وەرگرتن لە دەلالەتەکانی زمان، چێژ وەرگرتن لە ژیانکردن نییە! زمان وەزیفەی جێبەجێکردنە، بەڵام ژیان خودی

جبجکردن، زمان کردی، ژیان کار! دتوانین ل سیستمی ژیاندا ب ئازادی هناس بدین، بام ل ئدبدا لژر کنتری دساتی زماندا ین! دساتی زمان هتا هتایی، همیش دب مرقایتی راقی زمان بکاتو و برداوام مانای جیاوازی لبرهم بهنت. بام ژیان مرق برو مردن دکاتو.
ئدب، ل مردنی کام ب رووداوی ئتمبل زیانکی گوری ب خواوندی تر بخشی..بوان ل88. مزارت ل تمنی 35 سای مرد. لتریامنت ل تمنی 24 سای. رامب ل تمنی 37 سای. بارت 64 سا… بام زمان همیش ل پشکوتن و جوولدای! لاکان د زمان ل نست رسکاو. نست وك جر ل جرکانی ئازایی دژمردرت، بی رمانووسی فنسی (لران بینی) ل رگای فر زمانییو حیکایتکانی (وزیفی حوتمی زمان) دچنتو! بو مانایش ئگرچی گانو لو رماندا ب ئاوناوی بزر مامی ل تك کراو، بام مریف بشکی گور ل حیکایتخوانی دشارتو، کوات ئاوناوی بزر بو مانای نیی، ک دکوت نو دنیای بگوی هموو شتزانو، چونک ئو توانانی (لران بینی) ل مریف نمایشی دکات، پ و فر رهند و جراوجر، حقیقتی خی ل خستن رووی گانکاریکاندا دبینتو و پیواین دریچی ئبدی ململانی ئو گانوی ل گان و سیرورداین. رمانووس ب شویکی شاراو، لسر زمانی بارت د سیمیلژی ک ب شقامدا دوا هست ب دلالتکان دکات، بام مرق هست ب روداوکان دکات.ل179. ب مانایك ل ماناکان ل باری چمکی دیموکراسیتو یان خونرو د خونر زری لنکراو مانا جگیر بکات، بکو یاری ب مانا دکات.

ژیان کورت، زمان فاشیی
واتر بنیامین دت: مریف و رمان پشبکی ئو دکن، ببن جگروی حیکایتخوانیی! (بوان تفانك، ل بهشتو هدکات- دروازیك ب هزری واتر بنیامین، نووسینی پشو محمد، ل15).
تگیشتنی دستواژی ژیان کورت، زمان فاشیی مریفیک دنیا جیاوازکانی رمانی ک ران بارتی کوشت بو دبات؟ میلان کندرا د مریف خستکی ل خستکانی رمانی نو. کات (خونر/ وگر) ئو قسانی بیر دکوتو، دتوان رهندکانی فاشیتی دساتی زمان و دیکتاتریتی دساتی سیاسی و ژیان و پووچکردنوی ئزموونکانی مرق ب جوانی ل رمانی (وزیفی حوتمی زمان) بگر. ب مانایکی دیک دمو بم دساتی زمان

و دەسەڵاتی ژیان بۆ گشتی هەر دووکیان لە چەمکی ناچارکردندا بۆیەك دەگەنەوە، زمان ناچاری قسەکردنت دەکات. زیندەگی ناچاری مردنت دەکات. یەکەم راستەوخۆ دەتخاتە بازنەی قسەکردنەوە. زیندەگی دواتر دەتخاتە گەمەی مردنەوە. زمان فاشیستە. ژیان دیکتاتۆرە.
ئەو ڕۆمانە هەوڵدەدات بۆ گەیشتن بە کردنەوەی کۆدەکانی ناچارکردن، بۆ گەیشتن بە چەمکی دیموکراسییەت و وەرگر و خوێنەرەوە دەرکەوتەکانی ڕۆشنبیریی و شاراوەکانی سیاسەت، ئاڵۆزی زمان و ڕووبەڕووبوونەوەی تووندوتیژی ژیان لە ململانێی جیاوازییەکاندا بە شێوەیەکی ئەدەبی و هەلکاری هونەری دابڕێژێتەوە. بەو مانایەش وەك لەسەر زاری لاکان دەڵێ ناونان زەمەنی بابەتی ئارەزووە. یان زەمەن بابەتی ئارەزووی ناونانە. یان بابەتی ئارەزوو زەمەنی ناونانە. یان زۆر بە سادەیی ناونان بابەتی ئارەزووی زەمەنییە. ئەوە ئەگەر گۆڕانکاری و سەیرورەی زمان بێت، ئەوە دیکتاتۆریەتی سیاسەت و دیکتاتۆریەتی ژیان بە تووندوتیژی و مردنت دەسپێرێت.
دواجار ئەوە ژیانە قسان دەکات، تێگەیشتنی ژیان قسان دەکات، مامەڵەکردنە لەگەڵ کار، بەڵام ساتەکانی قسەکردن مامەڵەکردنە لەگەڵ کردە. نووسین کردەیە، ژیان کار! لێرەدا جێن سێرل قوتابی (ئۆستین) دەیەوێت زێتر تیۆری نیازخوازی لە چەمکی کار و کردەدا راڤە بکاتەوە و چەمکی (دیموکراسییەت – خوێنەر) لە (ژیانی راستەقینە) روونتر نیشان بداتەوە.
سێرل پێیوایە هەمیشە نیازی قسەکەر بەر لە گوتار، ئامادەیی خۆی هەیە. واتە کاتێ دەڵێی: کات درەنگە! واتە نیازت ئەوەیە بە ماڵ بگەڕێیتەوە. بیکاسۆ دژی سلفادۆر دالی بوو، ژاك دریدا بە دژی ئۆستین و سێرل و یاکۆبسن پێیوایە ئەو کردەیەی سێرل لە ئاخاوتن و دیموکراسییەتدا نایەتە دی. وەزیفەی حەوتەمی زمانە، بڕوانە ل 279.
بەڵام هەموو نکۆڵیکردنە پێناسەیە- سبینۆزا. بڕوانە ل249.
کەواتە دەشێ نووسین لە سیاقێ بنووسرێ و لە سیاقێکی دیکە و لە شوێنێکی دیکە و لە کاتێکی دیکە بخوێندرێتەوە. بارودۆخی نووسەر و بارودۆخی (خوێنەر/وەرگر) گۆڕانیان بەسەردا دێت. نووسین گۆڕانکاری و سەیرورەیە و بەردەوام یاری لەگەڵ زمان دەکات.

هەولێر 7/4/2024

سەرچاوەکان:

1- لوران بينى: الوظيفة السابعة للغة من قتل رولان بارت؟، ترجمة محمد الجرطي، دار نابو، العراق 2021. صدرت الرواية فى طبعتها الفرنسية عام 2015 .

2- الوظيفة السابعة للغة.. من قتل رولان بارت؟.. رواية التفكير.
إدريس الخچراوى_ كاتب من المغرب.